

Агентът под прикритие и борбата с организираната престъпност

Рада Смедовска-Тонева

Какво означава понятието “разрешена престъпност”? Това е практиката, която позволява на полицейските служители под прикритие “да извършват действия, които извън контекста на разследването биха съставлявали престъпление”. Основните действащи лица на този вид престъпност, която им позволява да купуват наркотични вещества или оръжия, да осъществяват фиктивни сделки без да носят наказателна отговорност за незаконните си действия, са агентите под прикритие. Дейността им се характеризира с висока степен на секретност, с нарушаване и ограничаване на основни човешки права и в същото време с притеснително слаба отчетност.

Агентите под прикритие влизат в категорията на т.нар. специални методи за разследване на организирана престъпност, които се появяват в отговор на неспособността на отделните държави да се справят с нарастващите нива на организиран криминалитет с традиционните разследващи способности.

Агентът под прикритие – а priori атрактивен метод за борба с организирания криминалитет

Използването на операциите под прикритие се различава от останалите специфични методи за борба с организираната престъпност не само поради техния таен и измамен до някъде характер, но и поради факта, че компетентните органи са преки участници в престъпленията, които разследват. Те донякъде са тези, които задават рамките и обрисуват формата на конкретното разследване. В повечето страни има разгорещени дебати относно употребата на този способ, като дискусиите предимно заключават, че агентите под прикритие са изключително противоречив метод за разследване – “нужното или ненужното зло”.

Възможно ли е покачващите се нива на тежка престъпност да са причина за поощряването на по-засилена употреба на т.нар. тайни операции? Еднозначен отговор на този въпрос едва ли има,

защото законовата база в тази сфера разпорежда, че разследванията чрез агент под прикритие следва да се прилагат само в изключителни случаи, когато доказването чрез други средства се оказва невъзможно или особено затруднено. На пръв поглед тези методи изглеждат атрактивни и създават усещането за лесно постигане на желаната ефективност в борбата с организираната престъпност. В същото време обаче те са обект на противоречиви теории, което до голяма степен рискува да обезкуражи правоприлагащите органи в тяхната употреба. Повечето страни третират операциите под прикритие като проблематични, но по съвсем различен начин. Общото обаче е, че всички изхождат от твърдението, че изкушението към извършване на престъпление от страна на организираната престъпност е част от тяхното естествено обкръжение, докато изкушението към осъществяване на действия отвъд закона от страна на разследващите органи е смущаващ елемент в нормалното развитие на събитията.

Българския агент под прикритие

На фона на нарастващите нива на организираната престъпност в България, фигурата на “служителя под прикритие” възниква доста късно в нормативния свят. Законодателната уредба по отношение на агента под прикритие в България се появява в отговор на чл. 20, т. 1 от Конвенцията на ООН за трансграничната организирана престъпност, който препоръчва на държавите-членки на Конвенцията да предприемат необходимите мерки за използването от страна на съответните органи на специални методи за разследване, с цел ефективна борба срещу организираната престъпност, включително и „операции под прикритие”. Този институт е узаконен едва през 2005 г. с изработването на новия Наказателно-процесуален кодекс, който влиза в сила през април 2006 г.

Правната уредба в тази сфера претърпява през годините редица промени, което безспорно подпомага нейното развитие и я усъвършенства.

Общото впечатление е, че на фона на чуждия опит, българското законодателство проследява фигурата на служителя под прикритие в целия му спектър от характеристики. Въпреки че се наблюдава опит материята да бъде систематизирана, в нея съществуват някои пропуски.

Някои несъвършенства на правната уредба, посветена на служителя под прикритие

Според българската практика фигурата на служителя под прикритие е сложена в групата на специалните разузнавателни средства, поради което режимът на нейното използване е приравнен на общите условия, валидни за всички СРС. Специфичността на този способ за борба с организираната престъпност обаче налага наличието на известни различия.

Пример за това е срокът, в който може да се използва агент под прикритие – 2 месеца с възможност за удължаване с още 4. Този кратък срок на използване води до възможен извод, че “разследване чрез служител под прикритие” се използва предимно за изолирани престъпни действия, а не толкова за трудоемки разследвания, свързани с тежка организирана престъпност. В този смисъл, ако този метод трябва да служи на противодействието на неконвенционалната престъпност, то той трябва задължително да бъде разграничен от общия режим по отношение на срока.

Българският закон не съдържа ясна позитивна регламентация по отношение на конкретните допустими действия на служителя под прикритие. Активен играч ли е агентът или пасивен наблюдател на престъплението, за чието предотвратяване или разследване е внедрен? Българските текстове не дават ясен отговор на този въпрос. Например : каква е границата на действие на служителя под прикритие преди да приключи арестуването на контролираните лица. Ако агентът е внедрен в група, която планира да извърши убийство, той трябва да предотврати това. Но трябва ли например да предотврати планирана кражба на експлозиви, ако арестуването на контролираните лица ще му попречи да се набави информация за бъдеща терористична атака например?

Разпоредбите не съдържат и изрична забрана за провокация към престъпление, което поставя българския опит в несъответствие с практиката на Европейския съд по правата на човека, според която общественият интерес в борбата с престъпността не може да оправдае използването

на доказателства, придобити в резултат на провокация от страна на полицията.

Трудности при преценка на ефективността

Практическото приложение на този метод за борба с организираната престъпност е много трудно да бъде проследено не само на национално, но и на международно ниво. В България липсва унифицирана статистика, която да дава ясна представа за постигнатите резултати от използването на служителя под прикритие. Разрешенията за внедряване на агент под прикритие следват общата тенденция на покачване на издадените от окръжните съдилища разрешения за използване на СРС. Спрямо 2009 г., през 2010 броят на разрешенията за агенти под прикритие е нараснал двойно (35-2009, 63-2010). Любопитен факт представляват и противоречивите данни за броя на дадените разрешения за ползване на агенти под прикритие. Например твърдението на бившия шеф на Софийския градски съд, че разрешенията през 2009 г. са били 53, и официалните данни на съда, според които са само 14. Разминават се и данните за 2010 г. - според на парламентарната подкомисия за контрол на СРС разрешенията са 8, докато официалните данни на СГС сочат, че са 47.

Някои препоръки

- Да се въведат конкретни разпоредби, които поставят ясни граници относно позволено/непозволено действие на служителя под прикритие.
- Да се въведат експлицитни норми, свързани със забрана за провокация към престъпление от страна на служителя под прикритие.
- Да се обмисли възможността за дефиниране на определен кръг престъпления, за които може да се използва разследване чрез служител под прикритие. Общата тенденция е, че предвид особения характер на този специфичен оперативен способ, чуждите законодателства ограничават видовете престъпления, за разследването на които може да се използва агент под прикритие.
- Определянето на кръга от престъпления, за които може да се използва оперативния способ “разследване чрез служител под прикритие”, ще спомогне за дефинирането и на правомощията на агентите под прикритие.
- Разграничаване на оперативния способ “разследване чрез служител под

прикритие” от общия режим на СРС по отношение на срока на използване, както и във връзка с вътрешноведомствения контрол, **който се упражнява върху неговото приложение.**